

31. marts 2023
Sagsnr.: 19/00491
SKJ

AFGØRELSE FRA MILJØ- OG FØDEVAREKLAGENÆVNET

AFGØRELSE om supplerende fredning af Store Åmose i Sorø Kommune

Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse efter naturbeskyttelseslovens § 44, stk. 1, jf. § 40.¹

Miljø- og Fødevareklagenævnet stadfæster Fredningsnævnet for Vestsjællands afgørelse af 30. november 2018 om at gennemføre supplerende fredning af Store Åmose i Sorø Kommune med følgende ændringer:

- Fredningsbestemmelsernes § 5 ændres således, at der ikke må foretages jordbehandling herunder pløjning, gødsning, harvning, fræsning og tilplantning.
- Stiforløbet langs Åmose Å og den østlige fredningsgrænse udgår af fredningen.

Fredningen omfatter del af matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle, som vist på det medfølgende fredningskort.

Følgende bestemmelser gælder herefter for fredningen:

§ 1 Fredningens formål

Formålet med fredningen er

- at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørve- og søbundslagene i Kongemose og Sandlyng
- at forbedre områdets landskabelige- og naturmæssige værdier,
- at medvirke til at sikre en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper i Natura 2000område nr. 156, Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å, som området er udpeget for.

**MILJØ- OG
FØDEVAREKLAGENÆVNET**
Toldboden 2
8800 Viborg

Tlf. 72 40 56 00
CVR-nr. 37795526
EAN-nr. 5798000026070
nh@naevneneshus.dk
www.naevneneshus.dk

¹ Lovbekendtgørelse nr. 1392 af 4. oktober 2022 om naturbeskyttelse.

§ 2 Fredningens omfang

Fredningen omfatter 23,66 ha af matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle. Fredningens omfang fremgår af fredningskortet.

§ 3 Bevaring af området

Arealerne skal udvikles til og bevares som et eng- og moseområde uden udsigtsforstyrrende afgrøder.

§ 4 Naturgenopretning

Stk. 1. For at sikre en høj grundvandsstand i området året rundt foranstalter Slots- og Kulturstyrelsen, at der udføres naturforvaltningstiltag som vist på fredningskortet og nærmere beskrevet i bilag 1 ”Teknisk beskrivelse af naturgenopretningstiltagene i Supplerende fredning af Store Åmose.

Stk. 2. Lodsejeren adviseres mindst 14 dage før arbejdet går i gang.

Stk. 3. Hvis det viser sig, at de nævnte foranstaltninger til sikring af for-tidsminderne ikke er tilstrækkelige, kan Slots- og Kulturstyrelsen med fredningsnævnets godkendelse iværksætte nedgravning af yderligere membraner langs fredningsgrænsen. Nedgravningen af membraner sker som beskrevet i bilag 1.

Stk. 4. Slots- og Kulturstyrelsen kan med fredningsnævnets godkendelse vedligeholde og evt. udskifte membraner.

Stk. 5. Der må ikke foretages andre, hverken varige eller midlertidige ter-rænændringer, end de der følger af tiltagene beskrevet i bilag 1.

§ 5 Arealernes drift og anvendelse

Stk. 1. Der må ikke foretages jordbehandling herunder pløjning, harvning og fræsning.

Stk. 2. Der må ikke foretages tilplantning.

Stk. 3. Arealerne må ikke gødes.

Stk. 4. Der kan dog foretages gravearbejde og midlertidig vandstandssænk-ning i forbindelse med arkæologiske og naturvidenskabelige undersøgel-ser, hvis disse på forhånd er godkendt af Slots- og Kulturstyrelsen.

§ 6 Bebyggelse, faste konstruktioner og hegn

Stk. 1. Der må ikke opføres bebyggelse eller anbringes fast konstruktioner og anlæg som f.eks. tårne, vindmøller, tankanlæg, transformerstationer og master. Der må ikke føres luftledninger over arealerne. Der må heller ikke fremføres underjordiske ledninger.

Stk. 2. Forbuddet gælder ikke opførelse af læskure for græssende husdyr, når beliggenhed og udformning er godkendt af fredningsnævnet. Læskure

skal placeres diskret i landskabet og fremstå i jordfarver. Skure må ikke overskride et areal på 50 m² og en højde på 2,5 meter fra terræn til tagryg. Læskure skal være åbne i den ene side og kun opføres med et punktfundament.

Stk. 3. Forbuddet gælder heller ikke almindelige landbrugshegn (trådhegn) til husdyrbrug. Hegnene skal holdes i jordfarver.

Stk. 4. Der må ikke etableres belysning.

Stk. 5. Plejemyndigheden og Slots- og Kulturstyrelsen kan opsætte informationstavler til formidling af fredningens natur- og kulturværdier. Plejemyndigheden kan endvidere opsætte vejvisningsskilte eller godkende opsætning af sådanne. Opsætningen kan ske efter aftale med ejeren og ellers med fredningsnævnets godkendelse.

§ 7 Offentlighedens adgang

Stk. 1. Den ret, der i naturbeskyttelseslovens kapitel 4 er tillagt offentligheden til at færdes i naturen, begrænses med samme bestemmelser som i den tilgrænsende fredning fra 1993 således:

Stk. 2. Offentligheden har ret til at færdes til fods og på cykel på den grusvej, der er vist på fredningskortet.

Stk. 3. Færdsel må kun foregå fra kl. 7 til solnedgang, i månederne november til februar dog kun fra solopgang til solnedgang. Ejeren kan forbyde færdsel på dage, hvor der holdes jagt.

§ 8 Naturpleje

Stk. 1. Plejemyndigheden kan gennemføre pleje i henhold til bekendtgørelse nr. 924 af 27. juni 2016 eller senere ændringer af denne bekendtgørelse.

Stk. 2. Plejen tilrettelægges så den opfylder fredningens formål. Plejemyndigheden udarbejder en plejeplan, der forhandles med og tilsendes lodsejeren og Slots- og Kulturstyrelsen. Såfremt der er uenighed om plejeplanens foranstaltninger, træffer fredningsnævnet afgørelse.

Stk. 3. Fredningen er ikke til hinder for, at overløbsrør vedligeholdes, ligesom Åmose Å fortsat kan oprenses, og opgravet materiale kan placeres langs åen.

§ 9 Bonus

Gennemførelse af naturgenopretningstiltag i medfør af § 4 kan udføres uden særskilt tilladelse efter naturbeskyttelseslovens §§ 3 og 16 samt vandløbslovens bestemmelser om regulering og vandstandshævning (vandløbslovens § 7a).

§ 10 Dispensation

Stk. 1. Fredningsnævnet kan meddele dispensation fra fredningsbestemmelserne, såfremt det ansøgte ikke vil stride mod fredningens formål, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1.

Stk. 2. Slots- og Kulturstyrelsen høres forud for fredningsnævnets afgørelser.

Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse om at gennemføre fredningen er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. § 17, stk. 1, i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet.² Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende. Er afgørelsen offentliggjort, regnes fristen dog altid fra bekendtgørelsen, jf. naturbeskyttelseslovens § 88, stk. 1.

Afgørelsen er truffet af nævnet, jf. § 1 i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet, der har behandlet sagen i den læge afdeling, jf. § 3, stk. 1, nr. 10, i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet.

² Lov nr. 1715 af 27. december 2016 om Miljø- og Fødevareklagenævnet som ændret ved lov nr. 900 af 21. juni 2022 om ændring af museumsloven, lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet og forskellige andre love.

Indholdsfortegnelse

1.	Indledning	6
2.	Fredningsforslaget.....	6
3.	Fredningens afgrænsning	9
4.	Beskrivelse af fredningsområdet	9
5.	Frednings- og planmæssige forhold.....	12
6.	Fredningsnævnets behandling og afgørelse	13
6.1	Fredningsnævnets behandling af sagen.....	13
6.2	Fredningsnævnets afgørelse	14
7.	Klager og bemærkninger	17
8.	Miljø- og Fødevareklagenævnets behandling og afgørelse.....	18
8.1	Besigtigelse og offentligt møde	18
8.2	Indlæg efter besigtigelsen og bemærkninger hertil	18
8.3	Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger	20
8.3.1	Fredningens gennemførelse	21
8.3.2	Fredningens indhold.....	22
8.3.3	Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse	23

1. Indledning

Fredningsnævnet for Vestsjælland har den 30. november 2018 truffet afgørelse om at gennemføre en supplerende fredning i Store Åmose i Sorø Kommune. Fredningsnævnet har samtidig truffet afgørelse om erstatning i anledning af fredningen i en separat afgørelse af 30. november 2018.

Fredningssagen blev rejst ved skrivelse af 4. november 2014 af Naturstyrelsen og Danmarks Naturfredningsforening. Da fredningsnævnet ikke inden 2 år efter rejsningen af fredningssagen havde truffet afgørelse om forslaget, bortfaldt forslaget, jf. naturbeskyttelseslovens § 37 a, stk. 1. Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (nu Miljøstyrelsen), og Danmarks Naturfredningsforening genfremsatte ved skrivelse af 6. december 2016 fredningsforslaget på uændret grundlag, jf. § 37 a, stk. 2.

Fredningen omfatter et areal på 23,66 ha i Store Åmose. Arealet er beliggende på matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle, som ejes af én lodsejer, Bodal Gods.

Formålet med fredningen er ifølge forslaget at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørve- og søbundslagene i Kongemose og Sandlyng til fremtidig forskning, hvilket skal ske gennem en hævning af grundvandsstanden i området. Desuden har fredningen til formål at forbedre områdets landskabelige og naturmæssige værdier, samt at medvirke til at sikre en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper i Natura 2000-område nr. 156, Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å, som området er udpeget for.

Fredningsnævnets afgørelse er i medfør af naturbeskyttelseslovens § 43, stk. 2, nr. 3, påklaget til Miljø- og Fødevareklagenævnet af Slots- og Kulturstyrelsen, jf. naturbeskyttelseslovens § 43, stk. 1.

Den samlede erstatning og godtgørelse overstiger 500.000 kr., og Miljø- og Fødevareklagenævnet skal derfor endvidere efterprøve fredningsnævnets afgørelse om fredning i dens helhed, jf. naturbeskyttelseslovens § 42.

Fredningsnævnet har den 24. september 2018 efter miljøvurderingslovens § 10, jf. § 8, stk. 2, nr. 1, og nr. 2, jf. stk. 1, truffet afgørelse om, at der ikke er pligt til at udarbejde en miljøvurdering i forbindelse med behandlingen af forslaget om supplerende fredning af Store Åmose. Afgørelsen herom er ikke påklaget.

2. Fredningsforslaget

Det fremgår bl.a. om baggrunden for fredningsforslaget, gengivet fra fredningsnævnets afgørelse (s. 5ff), at:

”1.1 Kulturarv af international betydning

Sagen rejses for at sikre kulturarv af international betydning. Store Åmose er Sjællands største mose og Danmarks største lavmose. Åmosen rummer

kulturarv af international betydning i form af de bedst bevarede indlandsbopladser fra slutningen af jægerstenalderen og begyndelsen af bondestenalderen. Der kendes ikke bedre bevarede indlandsbopladser fra slutningen af jægerstenalderen og begyndelsen af bondestenalderen noget sted i NV-Europa. Det er tanken, at der her skal gemmes noget af den bedste kulturarv til senere generationer af forskere, som vil have bedre undersøgelsesmetoder, end nutiden råder over.

Princippet om i videst muligt omfang at bevare kulturarven i jorden, i stedet for at grave den ud er nedfældet i Europarådets Malta-konvention om beskyttelse af den arkæologiske arv og er indarbejdet i den danske museumslov.

1.2 Fredning i 1993

For at sikre de enestående arkæologiske værdier i Kongemose-Sandlyngområdet på sydsiden af Åmose Å traf Naturklagenævnet med afgørelse af 26. maj 1993 afgørelse om fredning af 230 ha i den centrale del af Store Åmose. Fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i fredningsområdet. Herefter blev eksisterende dræn i området afbrudt med det formål at hæve grundvandstanden i det fredede område.

1.3 Forsumpning uden for det fredede område

Efter gennemførelse af fredningen i 1993 opstod der forsumpningsproblemer på nogle af de tilstødende arealer. Forsumpningsproblemerne opstod antagelig som følge af den hævnning af vandstanden i det fredede område, som fredningen havde bestemt. Som kompensation for forsumpningsproblemerne udbetalte daværende Skov- og Naturstyrelsen den 16. juli 2001 300.000 kr. til Bodal Gods til dækning af erstatning for ulemper af fredningen, som havde vist sig uden for det fredede areal. Styrelsen anførte i et følgebrev, at beløbet fremsendes til fuld og endelig afgørelse, dvs. at det er et vilkår, at der ikke senere rejses krav om yderligere erstatning for forsumpning af arealer uden for de fredede arealer. Det er endvidere en betingelse, at en afskærende grøft langs det fredede areal ingen steder graves dybere end eksisterende dræninger.

1.4 Dræning og grøft uden for det fredede område

For at reducere forsumpningen, har Bodal Gods den 2. juli 2007 meddelt Sorø Kommune, at man ønsker at etablere en dræning/drængrøft umiddelbart øst for fredningsområdet. Spørgsmålet blev forelagt fredningsnævnet, som meddelte, at gravning af en ny grøft ville medføre så væsentlige indgreb i de fredede arealer og være i strid med fredningens formål, hvorfor nævnet ikke meddelte dispensation til gravning af grøften.

Natur- og Miljøklagenævnet har med afgørelse af 24. august 2012 ophævet fredningsnævnets afgørelse, idet nævnet anfører, at fredningsbestemmelser kun har virkning for foranstaltninger, der foretages inden for det pågæl-

dende område. Natur- og Miljøklagenævnet anfører videre, at det er ubestridt, at dræning/drængrøft ønskes etableret uden for det fredningsområde som afgrænset ved Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993, hvorfor dræning/drængrøft ikke er omfattet af fredningsbestemmelserne og følgelig heller ikke forudsætter dispensation.

1.5 Foreløbigt forbud

Den 7. november 2013 meddelte Naturstyrelsen Bodal I/S et foreløbigt forbud mod at ændre tilstanden på ca. 25 ha øst for det allerede fredede område.

Naturgenopretning

Det fremgår af fredningsforslaget, at der med fredningen gennemføres en række foranstaltninger med henblik på at opretholde en permanent høj grundvandsstand, som vil sikre bevaringen af de særligt værdifulde fortidsminder. Foranstaltningerne vil også medføre et øget naturindhold i fredningsområdet ved at skabe grundlag for ny tørvedannelse og periodevise oversvømmelser af længere varighed end i dag. De foreslåede foranstaltninger fremgår af fredningsnævnets afgørelse (s. 13f):

”a) Ved det oprindelige afløb fra A-området i fredningen fra 1993 etableres en 40 meter lang plastikmembran i sydkanten af vejdamningen, og der etableres et nyt afløb i form af et brøndstyr og et 250 mm underløbsrør under markvejen. Overkanten af brønden sættes i kote 23,8 m. I samme område hæves markvejens overflade indtil ca. 0,2 m over en strækning på ca. 200 m.

b) Der etableres en plastikmembran langs sydsiden af Åmose Å, ca. 10-20 meter fra åbrinkens overkant. Membranen følger nordsiden af det foreliggende fredningsforslag i dets fulde udstrækning. Membranen graves ned i 2-2,5 m dybde og holdes min. 0,1 m under terræn. På den laveste ca. 100 m lange strækning kan terrænet hæves med ca. 0,2 m op til kote 23,3 m omkring membranen.

c) Ved det laveste punkt i terrænet ud mod Åmose Å etableres et nyt afløb fra området syd for membranen i form af et brøndstyr placeret 25 m fra vandløbet med overkant i kote 23,05 m og med et 250 mm afløbsrør til udløb i Åmose Å 0,10 m over den regulativmæssige bundkote.

d) Plastikmembranen kan forlænges mod vest langs vandløbskanten i det område, der blev fredet med afgørelse af 26. maj 1993. Forlængelsen er vist på kortbilag 2.

e) På arealerne mod nord (ud mod Åmose Å) og mod øst udføres punktvis afbrydelse af det eksisterende net af drænrør, ligesom grøften ind mod den eksisterende fredning tilkastes.

f) Langs fredningens østgrænse etableres en åben grøft på en strækning af 400 m. Der etableres et 80 m langt rørunderløb under markvejen bestående af 200 mm rør. Grøften føres til nuværende drændybde, som defineret ved de eksisterende drænledninger. Grøften gives afløb gennem en mod omgivelserne lukket 330 m lang 200 mm rørledning, som på de sidste 180 m erstatter en eksisterende afvandingsledning.

g) Eventuelle tilløb fra naboejendommen (matr.nr. 5v, Stenmagle By, Stenmagle) tilsluttes rørledningen.”

For så vidt angår foranstaltninger i det allerede fredede område, er det anført i fredningsforslaget, at Kulturstyrelsen (nu Slots- og Kulturstyrelsen) i september 2013 ansøgte om dispensation fra den eksisterende fredning til nedgravning af en membran inden for fredningen af Store Åmose. Lodsejer fremsatte krav om erstatning, hvorefter styrelsen trak ansøgningen tilbage i forbindelse med, at Naturstyrelsen fremsatte et foreløbigt forbud efter naturbeskyttelseslovens § 34 mod at anvende dele af matr.nr. 5c, Stenmagle By, Stenmagle på en måde, som strider mod bevaringen af de arkæologiske værdier og mod en påtænkt fredning. Ifølge forbuddet måtte arealet ikke pløjes dybere end hidtidig pløjedybde, og der måtte ikke foretages tilplantning eller udføres jordarbejder, som øger afvandingen af arealet.

Det er sagsrejsernes vurdering, at foranstaltninger til sikring af en tilstrækkelig høj grundvandsstand i det allerede fredede område kan gennemføres som led i gennemførelse af plejeforanstaltninger og med fredningsnævnets godkendelse. Sagsrejser har i den forbindelse henvist til Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af Store Åmose, hvoraf fremgår, at ”Det pålægges Miljøministeriet/Skov- og Naturstyrelsen at foretage en sådan hævnning af grundvandsstanden i området, at kulturlagene beskyttes mod udtørring og nedbrydning.”

Det fremgår af forslaget, at de omhandlede foranstaltninger skal medvirke til at sikre kulturlagene mod udtørring, da det har vist sig, at de tidligere gennemførte foranstaltninger var utilstrækkelige.

3. Fredningens afgrænsning

Fredningen afgrænses mod vest af den eksisterende fredning af Store Åmose og mod nord af Åmose Å. Herfra løber fredningsgrænsen i et bugtet forløb gennem åbent land mod sydvest, hvor det møder fredningens sydlige grænse, der løber langs et beplantet matrikelskel og et skovområde.

Det fremgår af fredningsnævnets afgørelse, at fredningens afgrænsning er bestemt ud fra ønsket om at etablere en tilstrækkelig høj sommergrundvandsstand inden for den eksisterende fredning, hvor de mest værdifulde arkæologiske forekomster findes. Fredningens sydlige og østlige grænse er således fastlagt på baggrund af hydrologiske og driftsmæssige forhold.

4. Beskrivelse af fredningsområdet

Fredningsområdet består af et større sammenhængende areal i den nordlige del af fredningen, hvorfra en smal tange løber mod fredningens sydlige grænse.

Fredningsområdet udgøres overvejende af åbne, flade markarealer i omdrift, der gennemskæres af en grusvej, som forløber fra sydøst mod nordvest. Dele af fredningsområdet er periodevist oversvømmet.

Naturbeskyttelse

Af det fredede areal er 7,13 ha omfattet af åbeskyttelseslinje afkastet af Åmose Å, jf. naturbeskyttelseslovens § 16. Desuden er 2,82 ha af den sydligste del henholdsvis 10,94 ha af den nordligste del af fredningsområdet omfattet af skovbyggelinje, jf. naturbeskyttelseslovens § 17. Endvidere er der på arealet registreret 2,10 ha eng, som er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3.

Kulturspor

Det fremgår af fredningsnævnets afgørelse om fredningsområdets kulturspor (s.9ff), at:

”Fredningsområdet ligger i Store Åmose, som er Danmarks største lavmose – en for længst tilgroet sø. Jordbunden i det meste af området består øverst af tørv og længere nede af sødynd. Lagene er dannet i oldtiden. At grave i disse lag er som at bladre i naturens Danmarkshistorie. Hver skovfuld rummer spor af det plante- og dyreliv, der har udfoldet sig på stedet. I de fugtige og dermed bedst bevarede dele af arealet kan man finde alt fra planter, frø, træstammer, 10 10 snegle og insekter til skeletter af fisk, fugle og pattedyr. Mange steder er der også spor af menneskers virksomhed.

Gennem store dele af stenalderen var Store Åmose et yndet sted for fiskeri og bosættelse. Siden blev mosen et helligt sted. Disse aktiviteter har efterladt sig talrige spor. Bopladserne er mest iøjnefaldende med deres mængder af nøddeskaller, fiskeben, redskaber af træ, ben og flint, ildsteder mv. Bebyggelsen blev ofte anlagt langt ude i mosen, på fugtig tørvebund direkte ud til åbent vand.

Man opholdt sig her om sommeren for at udnytte søens fisk og de omgivende skoves jagtvildt og planteføde. Når vandet i søen om efteråret begyndte at stige ind over bopladserne, forlod man disse sumpbopladser. Dynd og tørveplanter bredte sig herefter hurtigt ind over tomterne. På den måde blev hundredevis af bopladser efterhånden dækket og bevaret af tørvelagene.

Åmosen er det rigeste fundområde for velbevarede indlandsbopladser fra ældre stenalder i Vesteuropa. Mosen hører samtidig til Europas vigtigste fundområde for tamdyrskeletter, menneskeskeletter, fiskeredskaber og offergenstande fra stenalderen.

De bedst bevarede bopladser, der er påvist i Åmosen, stammer fra den forskningsmæssigt væsentlige overgangsperiode mellem jæger-fisker-stenalder og bondestenalder (ca. 4500 til 3500 før vor tidsregning), og de befinder sig i den østlige del af den eksisterende fredning. De kendetegnes ved talrige runde og gullige hasselnøddeskaller. På alle andre bopladser i mosen er nøddeskallerne fladtrykte og mørkebrune eller helt forsvundne ved forrådnelse.”

Fortidsminder

Der er ingen fredede fortidsminder inden for fredningsområdet.

Offentlighedens adgang

Området er i sin fulde udstrækning privatejet og underlagt naturbeskyttelseslovens bestemmelser om offentlighedens adgang.

Natura 2000-områder og bilag IV-arter

Fredningsområdet er i sin helhed beliggende inden for Natura 2000-område nr. 156 Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å. Området er udpeget som habitatområde (H137) og fuglebeskyttelsesområde (F100). Sorø Kommune har udarbejdet en handlingsplan for området. Området er bl.a. udpeget på baggrund af naturtyperne tidvis våd eng, skovbevokset tørvemose og nedbrudt højmoser samt arterne sumpvindelsnegl, stor vandsalamander og odder. I fredningsområdet er der ikke registreret naturtyper eller arter, der indgår i udpegningsgrundlaget, men odderen kan ifølge forslaget måske findes i Åmose Å, der udgør fredningens nordlige grænse. Der er ikke andre registrerede habitatnaturtyper i fredningsområdet end Åmose Å.

Det fremgår af planen for Natura 2000-område nr. 156, at de overordnede målsætninger for Natura 2000-området bl.a. er at sikre hensigtsmæssig hydrologi i bl.a. nedbrudte højmoser, skovbevoksede tørvemoser samt elle- og askeskove. Herudover er det en del af de overordnede målsætninger at sikre naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget en tilstrækkelig lav påvirkning af næringsstoffer, som de på lang sigt kan tåle. Det fremgår desuden af planen, at det indgår i de overordnede målsætninger, at der i Natura 2000-området sikres eller skabes attraktive opholds- og fødesøgningssteder for odder, og at egnede yngleområder forekommer flere steder, således at området bidrager til en bæredygtig bestand af odder på Sjælland.

Af den seneste basisanalyse for Natura 2000-område nr. 156 fremgår bl.a., at området dækker 3.435 ha og er specielt udpeget for bl.a. at beskytte næringsfattige mosetyper i Store Åmose (større område i forbindelse med projektområdet). Store dele af Store Åmose er kortlagt som skovbevokset tørvemose, der er opstået som resultat af årtiers afvanding og tørveindvinding.

På lang sigt er det områdets oprindelige, næringsfattige, lysåbne mosetyper, som ønskes beskyttet.

Det fremgår af fredningsnævnets afgørelse, at det foreslåede naturgenopretningsprojekt forventes at gavne naturen i området. Der er i den forbindelse henvist til Natura 2000-plan 2010-2015, hvorefter fremgår, at afvandingen er en væsentlig trussel mod områdets naturtyper.

Der er ifølge fredningsnævnets afgørelse ikke kendskab til arter inden for fredningsområdet, som er omfattet af habitatdirektivets bilag IV. Det er dog forventningen, at stor vandsalamander vil kunne yngle i nogle af de nye oversvømmelser, ligesom det er forventningen, at fredningen vil være

til gavn for odderen som følge af udvidede levesteder og forbedrede fourageringsmuligheder.

5. Frednings- og planmæssige forhold

Eksisterende fredninger

Der er ingen eksisterende fredninger inden for fredningsområdet.

Fredningsområdet støder mod vest op mod den eksisterende fredning af Store Åmose, der er fredet ved Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Stor Åmose i Stenlille Kommune. Denne fredning blev gennemført for at muliggøre en vandstandshævning, der skulle sikre bevaring af de kulturhistoriske værdier i området til fremtidig forskning.

Inden for den eksisterende fredning findes mange fortidsminder, der var truet af ødelæggelse ved dræning og pløjning. Det fremgår af det daværende fredningsforslag, at fredningen var tænkt som første etape af en større fredning af de arealer, hvor der er størst risiko for, at udtørring ødelægger stenalderfund. Det var således ønsket, at kommende fredninger i området skulle indebære en vis vandstandshævning på de områder, der er beliggende omkring den eksisterende fredning af Store Åmose. Det fremgår videre af sagen, at fredningsområdet i den eksisterende fredning blev afgrænset på baggrund af de helt akutte trusler mod ødelæggelse af arkæologiske levn, som den daværende landbrugsmæssige udnyttelse af området medførte.

Planmæssige forhold

Hele fredningsområdet ligger i landzone. Der er ingen lokalplanlagte arealer inden for fredningsområdet.

Hele fredningsområdet er i Sorø Kommunes Kommuneplan 2019-2030 udpeget som større sammenhængende landskab, bevaringsværdigt landskab, værdifuldt kulturmiljø, økologisk forbindelse, naturbeskyttelsesområde og lavbundsareal, der kan genoprettes.

I et fælles kommuneplantillæg har Holbæk, Kalundborg og Sorø kommuner etableret Naturpark Åmosen i 2014.³ Det fremgår af kommuneplantillægget, at naturparken bl.a. har til formål at bevare og sikre områdets kulturværdier, at styrke og forbedre områdets naturværdier og at skabe nye muligheder for friluftslivet. I forhold til fredningsområdet fremgår det af kommuneplantillægget, at grundvandsstanden i området ikke må reduceres, og at det skal tilstræbes, at grundvandsstanden forøges. Der må desuden ikke foretages dybtgående mekaniske indgreb i værdifulde aflejringer.

Efter Natur- og Miljøklagenævnets ophævelse af statens vandplan i december 2012 er Vestsjællands Amts regionplan 2005 – 2016 gældende for

³ <http://naturparkaamosen.dk/wp-content/uploads/Plan+for+Naturpark+%C3%85mosen.pdf>

planlægningen af vandmiljøet. Åmose Å er i regionplanen målsat som B3 – Karpefiskevand, hvilket betyder, at vandet skal være så rent, at der kan leve karpefisk.

Af fredningsafgørelsen fremgår desuden (s. 12f):

”Ifølge Vandløbsloven må man ikke uden vandløbsmyndighedens tilladelse ændre vands naturlige afløb til anden ejendom eller hindre det naturlige afløb af vand fra højere liggende ejendomme, jf. § 6 i vandløbsloven. En reguleringssag behandles, jf. § 17 i vandløbsloven, og jf. reguleringsbekendtgørelsens § 6.

De foreslåede afvandingsmæssige ændringer er beskrevet i bilag 7 og vist på kortbilag 2.

Forslag til regulering skal indeholde oplysninger som beskrevet i reguleringsbekendtgørelsen § 17.”

6. Fredningsnævnets behandling og afgørelse

6.1 Fredningsnævnets behandling af sagen

Fredningsnævnet har den 20. juni og den 29. september 2017 afholdt offentlige møder om fredningen og besøgt fredningsområdet.

Lodsejers indlæg af 29. august 2017

Advokat Anders Stoltenberg har den 29. august 2017 i et skriftligt indlæg på vegne af lb.nr. 1, Bodal Gods, anført, at det forvaltningsretlige proportionalitetsprincip er gentaget i naturbeskyttelseslovens § 38, stk. 4, hvorefter et fredningsforslag kan indeholde de bestemmelser, der skønnes nødvendige, for at fredningsformålet kan opnås. Ifølge lodsejer skal fredningsnævnet derfor vurdere, om de formål, som fredningen søger at opnå, kan opnås med foranstaltninger, der er mindre indgribende end en fredning. Det er lodsejeres opfattelse, at dette krav ikke er opfyldt, men at det kunne opfyldes ved eksempelvis at etablere en tæt membran i yderkanten af den eksisterende fredning.

I indlægget er det desuden anført, at fredningens påvirkning af den eksisterende fredning udgør en yderligere rådighedsindsnkering og skærpelse af fredningsvilkårene, hvilket kun kan ske ved en ny fredningsafgørelse. Herudover er det anført, at arealerne vil være uanvendelige som landbrugsjord, og at jagten i den eksisterende fredning vil forringes.

Miljøstyrelsens bemærkninger af 21. december 2017

Miljøstyrelsen har den 21. december 2017 fremsendt bemærkninger til indlægget. Til det anførte om det forvaltningsretlige proportionalitetsprincip bemærker styrelsen, at den supplerende fredning er nødvendig for at sikre en tilstrækkelig højt grundvandsstand inden for den eksisterende fredning. Styrelsen har desuden bemærket, at etablering af en membran i udkanten

af den eksisterende fredning ikke er en mulighed, da de forskellige løsninger enten ikke er teknisk mulige eller uforholdsmæssigt dyre. For så vidt angår foranstaltninger, der påvirker arealerne inden for den eksisterende fredning, har styrelsen bemærket, at den eksisterende fredning pålægger Miljøministeriet at hæve grundvandsstanden i et sådant omfang, at kulturlagene beskyttes, og at lodsejer har modtaget erstatning for den værdinedsættelse, som fredningen medførte. Endelig vurderer styrelsen, at fredningen vil forbedre jagten i området, da områdets naturindhold vil forbedres, og da offentlighedens adgang til området vil begrænses.

Lodsejers bemærkninger af 6. februar 2018

Den 6. februar 2018 har fredningsnævnet modtaget afsluttende bemærkninger fra lodsejers advokat. Af bemærkningerne fremgår, at det ifølge lodsejers rådgiver vil være teknisk muligt at etablere en vandtæt membran ca. 30 meter inden for den eksisterende fredning.

Miljøstyrelsens bemærkninger af 9. april 2018

Efter forespørgsel fra fredningsnævnet har Miljøstyrelsen den 9. april 2018 udtalt, at udstrækningen af fredningsområdet er fastlagt med baggrund i at sikre et tilstrækkeligt højt grundvandsspejl inden for den eksisterende fredning af Store Åmose dog uden at frede et større areal end nødvendigt.

6.2 Fredningsnævnets afgørelse

Fredningsnævnet har den 30. november 2018 i medfør af naturbeskyttelseslovens § 33, stk. 1, truffet afgørelse om at gennemføre en supplerende fredning af Store Åmose på baggrund af fredningsforslaget.

Det fremgår af afgørelsen, at fredningsnævnet ved vurderingen af fredningsforslaget har taget udgangspunkt i hovedformålet med den eksisterende fredning af Store Åmose. Fredningsnævnet har herved bemærket, at hovedformålet med den eksisterende fredning af Store Åmose er at muliggøre en vandstandshævning for at sikre de kulturhistoriske værdier bevaret for fremtidig forskning, og at den eksisterende fredning er tænkt som første etape af den større fredning og omfatter de arealer, hvor risikoen for ødelæggelse af stenalderfundene på grund af udtørring er størst.

Fredningsnævnet har anført, at forløbet siden 1993, herunder ikke mindst virkningen af den afvandingsgrøft umiddelbart øst for fredningsområdet, som ejeren har fået udført, har vist, at hovedformålet med 1993-fredningen ikke kan nås uden yderligere foranstaltninger. Konklusionerne af de hydrologiske undersøgelser fra 2013 og 2014 er, at en opfyldelse af hovedformålet i 1993-fredningen og af det pålæg om naturgenopretning, som er givet i fredningsbestemmelsernes § 2, forudsætter dels en udvidelse af det fredede område, dels foranstaltninger i det allerede fredede område. Fredningsnævnet finder, at det med disse undersøgelser er godtgjort, at den af ejeren foreslåede løsning med nedgravning af en membran ikke vil være tilstrækkelig til at nå de stillede mål og krav.

Fredningsnævnet har i afgørelsen lagt til grund, at fredningen, fredningsbestemmelserne og de deraf følgende foranstaltninger har til formål af opnå den tilstand, der var tilsigtet med den eksisterende fredning. Den supplerende fredning vil derfor ikke medføre en sådan yderligere rådighedsindskrænkning, at en ny fredningskendelse for arealet i den eksisterende fredning har været nødvendig. Det er således fredningsnævnets vurdering, at mulighederne for landbrugsdrift inden for den eksisterende fredning ikke vil blive forringet yderligere end forudsat i den eksisterende fredning, hvilket der i 1993 er fastsat og udbetalt erstatning for.

Videre fremgår det af afgørelsen, at det desuden er fredningsnævnets forventning, at sagsrejser i samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen snarest muligt iværksætter de i fredningen beskrevne foranstaltninger, og at Sorø Kommune vil føre effektivt tilsyn med opnåelse og overholdelsen af fredningens formål.

Foranstaltningerne er beskrevet i bilag 1 til fredningen, som indeholder en teknisk beskrivelse af naturgenopretningstiltagene i fredningen. Det fremgår, at afvandingen af arealet nord for grusvejen skal afbrydes ved dels at tilkaste en etableret grøft og dels ved at afbryde eksisterende dræn ved overgravning og fjernelse af rørstykker. Videre fremgår det, at naturgenopretningen omfatter nedgravning af en 492 m lang PE-membran til ca. 2 meters dybde parallelt med Åmose Å i en afstand af 10-20 m fra åen.

For at sikre en høj grundvandsstand i Kongemosen inden for den eksisterende fredning er det desuden tiltænkt, at der langs fredningens østlige grænse skal etableres en 280 meter lang PE-membran ned til ca. 2 meters dybde. Langs fredningens østlige skel etableres desuden en ny skelgrøft for at sikre afvandingen af landbrugs arealerne uden for fredningen.

Herefter har fredningsnævnet fastsat de fredningsbestemmelser, der fremgår af fredningsafgørelsen (s. 1ff). Det fremgår, at der for fredningen bl.a. er fastsat følgende bestemmelse om fredningens formål:

”Det er fredningens formål, at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørve- og søbundslagene i Kongemose og Sandlyng, at forbedre områdets landskabelige og naturmæssige værdier, og at medvirke til at sikre en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper i Natura 2000-område nr. 156, Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å, som området er udpeget for.”

Fredningen indeholder bestemmelser om, at området skal udvikles til og bevares som et eng- og moseområde friholdt for udsigtsforstyrrende afgrøder.

Der er i fredningen bestemmelser om, at Slots- og Kulturstyrelsen foranstalter gennemførelse af naturgenopretning i fredningsområdet med hen-

blik på at sikre en høj grundvandsstand hele året rundt. Naturgenopretningen foretages som vist på fredningskortet og beskrevet i bilag 1 til fredningen. Yderligere membraner kan nedgraves som beskrevet i bilag 1 med fredningsnævnets godkendelse, hvis de nævnte foranstaltninger ikke er tilstrækkelige til at sikre fortidsminderne. Vedligeholdelse og udskiftning af membraner kræver fredningsnævnets godkendelse.

Varige eller midlertidige terrænændringer må ikke foretages i fredningsområdet, medmindre de er beskrevet i bilag 1.

Fredningen indeholder bestemmelser om driften og anvendelsen af arealerne inden for fredningsområdet. Der er forbud mod tilplantning og gødskning. Arealerne må anvendes til afgræsning og høslæt. Gravearbejde og midlertidig vandstandssænkninger kan foretages som led i arkæologiske og naturvidenskabelige undersøgelser, hvis arbejdet på forhånd er godkendt af Slots- og Kulturstyrelsen.

Der må ikke opføres bebyggelse eller ske anbringelse af faste konstruktioner og anlæg som tårne, vindmøller, transformerstationer og master. Dette gælder dog ikke opførelse af læskure til græssende husdyr, hvis de er godkendt af fredningsnævnet, placeres diskeret i landskabet og fremstår i jordfarver. Skure må ikke være større end 50 m² og må ikke overstige en højde på 2,5 m fra terræn til tagryg. Læskurene skal desuden fremstå åbne i den side og må kun opføres på punktfundamenter. Forbuddet gælder desuden ikke almindelig landbrugshegn til husdyrbrug, hvis de holdes i jordfarver

Luftledninger må ikke føres over arealerne, og der må ikke fremføres underjordiske ledninger. Belysning må ikke etableres på arealerne.

Plejemyndigheden og Slots- og Kulturstyrelsen må opsætte informationstavler til formidling af frednings natur- og kulturværdier. Herudover kan plejemyndigheden opsætte og godkende opsætning af vejvisningsskilte efter aftale med lodsejer og ellers med fredningsnævnets godkendelse.

Fredningen indeholder bestemmelser om offentlighedens adgang. Adgang til arealerne kan ske i overensstemmelse med reglerne i naturbeskyttelsesloven, men begrænses på samme måde som i den eksisterende fredning, hvorefter offentligheden har ret til at færdes til fods og på cykel på grusvejen indtegnet på fredningskortet. Herudover er færdsel til fods tilladt i forlængelse af den eksisterende trampesti langs Åmose Å. Stien forløber fra fredningsområdets nordvestlige hjørne langs Åmose Å til fredningens østlige grænse, hvorfra stien forløber mod syd til den rammer grusvejen. Færdslen må foregå fra kl. 7 til solnedgang. Fra november til februar må færdslen dog kun foregå fra solopgang til solnedgang.

Det er muligt for lodsejer at forbyde færdsel på dage, hvor der afholdes jagt.

Plejemyndigheden kan gennemføre pleje i henhold til plejebekendtgørelsen, så plejen opfylder fredningens formål. Plejemyndigheden skal udarbejde en plejeplan, som forhandles med og sendes til lodsejeren og Slots- og Kulturstyrelsen. Uenigheder om plejeplanens foranstaltninger afgøres af fredningsnævnet.

Det fremgår videre, at fredningen ikke er til hinder for, at overløbsrør vedligeholdes, ligesom Åmose Å fortsat kan oprensnes, og opgravet materiale kan placeres langs åen.

Gennemførelse af naturgenopretningstiltag i henhold til fredningsbestemmelsernes § 4 kan udføres uden særskilt tilladelse efter naturbeskyttelseslovens § 3 og § 16 samt vandløbslovens bestemmelser om regulering og vandstandshævning.

Slots- og Kulturstyrelsen skal høres forud for fredningsnævnets afgørelser.

Det fremgår af fredningsforslaget, at der ikke må foretages jordbehandling herunder pløjning, harvning og fræsning i fredningsområdet. Fredningsnævnet har vurderet, at det ikke er nødvendigt af hensyn til fredningens hovedformål at forbyde jordbehandling, og at det bør være tilladt efter fredningen at anvende arealerne til afgræsning og høslæt. Fredningsnævnet har som følge heraf ændret fredningsbestemmelsernes § 5, stk. 1.

7. Klager og bemærkninger

Afgørelsen er den 21. december 2018 blevet påklaget til Miljø- og Fødevareklagenævnet af Slots- og Kulturstyrelsen.

Klager har i klagen henvist til s. 34 i fredningsnævnets afgørelse, hvoraf det fremgår, at fredningsnævnet ikke finder det nødvendigt af hensyn til fredningens hovedformål at forbyde jordbehandling. Det fremgår desuden af fredningsnævnets afgørelse, at det bør være tilladt at anvende arealerne til afgræsning og høslæt. Det er klagers opfattelse, at jordbehandling bør forbydes af hensyn til fredningens hovedformål, og at afgræsning og høslæt kan gennemføres uden jordbehandling.

Det fremgår desuden af klagen, at kørsel med landbrugsmaskiner ikke bør foregå i perioder med høj vandstand, da markerne i disse perioder ikke kan bære akseltrykket. Det er klagers opfattelse, at kørsel på markerne uafhængigt af årstiderne vil være i modstrid med fredningens formål.

Ifølge klager bør eventuel omlægning til en anden græssort kun ske efter forudgående dispensation fra fredningen.

Klager har efter opfordring fra Miljø- og Fødevareklagenævnet uddybende oplyst, at områdets arkæologiske levn ligger tæt på mosens overflade, hvorfor de er følsomme over for jordbehandling, udtørring og tryk fra landbrugsmaskiner.

Ifølge klager opstår der ved pløjning risiko for, at de arkæologiske levn ødelægges eller føres væk fra deres oprindelige kontekst, hvorved de mister deres kildeværdi. Pløjning vil desuden føre ilt ned i jorden til de iltfattige lag, hvilket igangsætter nedbrydningen af det organiske materiale, som de arkæologiske levn ligger i. Ifølge klager vil denne nedbrydning udgøre en risiko for de arkæologiske levn, der befinder sig i disse lag.

Klager har anført, at der ved brugen af landbrugsmaskiner opstår et tryk, der medfører risiko for at deformere og ødelægge de arkæologiske levn i mosen. Denne risiko vil blive forhøjet i våde perioder, hvor landbrugsmaskinernes hjul og bælter vil synke ned i de bløde lag.

Det er klagers vurdering, at dyrkning af græs og hø i et vist omfang kan forekomme uden større påvirkning af de arkæologiske levn, hvis dyrkning sker i tørre perioder og uden dybtgående jordbehandling.

8. Miljø- og Fødevareklagenævnets behandling og afgørelse

I sagens behandling har Miljø- og Fødevareklagenævnets medlemmer deltaget: Thomas Steensen (formand), landsdommerne Peter Buhl og Olaf Tingleff, samt de læge medlemmer, Pelle Andersen-Harild, Lene Hansen, Else Marie Larsen og Jens Vibjerg.

8.1 Besigtigelse og offentligt møde

Miljø- og Fødevareklagenævnet besigtigede den 20. september 2021 fredningsområdet og holdt samtidigt offentligt møde om sagen.

Sagsrejserne redegjorde under besigtigelsen for deres forslag om en supplerende fredning af Store Åmose.

Der var under besigtigelsen indlæg fra sagsrejsere om det foreslåede naturgenopretningsprojekt og om effekten heraf. Det blev drøftet, om fredningen er nødvendig, og om der efter mange års opdyrkning af arealerne fortsat er kulturhistoriske levn i området. Desuden blev fredningens påvirkning af jagten i området drøftet, ligesom der var drøftelser om behovet for en sti langs den nordlige fredningsgrænse.

Sorø Kommune anmodede om, at erstatningsfordelingen mellem stat og kommune skulle være en tiendedel til kommunen og ni tiendedele til staten.

8.2 Indlæg efter besigtigelsen og bemærkninger hertil

Lodsejers indlæg af 17. februar 2022

Lodsejer har i et skriftligt indlæg af 17. februar 2022 anført, at der ikke er oplysninger i sagen, som dokumenterer, at der findes særlige bevaringsværdige fortidsminder i fredningsområdet. Det er desuden lodsejers opfattelse, at klagers ønske om at forbyde jordbehandling i området er ubegrundet, da der findes alternative løsninger, som kan sikre arealerne i den eksisterende fredning mod afvanding. Ifølge lodsejer er det forvaltningsretlige

proportionalitetsprincip tilsidesat i sagen, idet det burde have været undersøgt, om fredning af et mindre areal kunne opnå det ønskede formål.

Lodsejer har endvidere anført, at fredningssagen er rejst som følge af lodsejers ønske om at dræne arealerne langs den eksisterende frednings østlige grænse. Den foreslåede fredning vil ifølge lodsejer ikke løse problemerne med manglende dræning, men alene flytte problemerne længere mod øst.

Herudover har lodsejer oplyst, at den foreslåede sti langs fredningens nordlige og østlige grænse vil forringe jagten i området væsentligt og dermed påføre lodsejer et økonomisk tab i form af manglende indtægter og tabt ejendomsværdi. Lodsejer har desuden oplyst, at der er observeret odder i nærheden af den foreslåede sti, hvilket der bør tages hensyn til i forbindelse med overvejelserne om etablering af den.

For så vidt angår klagen har lodsejer anført, at de mest sårbare fortidsminder findes i delområde A i den eksisterende fredning, som ikke grænser op til arealerne i den supplerende fredning. Lodsejer har bemærket, at jordbehandling ikke er tilladt i delområde A, B og C i den eksisterende fredning, og at arealerne i delområde B, C og D kan anvendes landbrugsmæssigt, hvorfor det på disse arealer bl.a. er muligt at etablere læskure til kreaturer, etablere kreaturhegn og foretage høslæt.

Ifølge lodsejer vil de af klager foreslåede fredningsbestemmelser medføre, at arealerne i den supplerende fredning vil reguleres som delområde A i den eksisterende fredning, hvilket vil være en skærpelse i forhold til fredningsforslaget. Lodsejer har med henvisning til begrundelsen i den eksisterende fredning bemærket, at dette bør forudsætte, at nogle af de mest sårbare fortidsminder findes i fredningsområdet, hvilket ifølge lodsejer ikke er tilfældet, da dette hverken fremgår af fredningsforslaget eller af fredningsnævnets afgørelse. Lodsejer har oplyst, at det fremgår af både fredningsforslaget og fredningsnævnets afgørelse, at de væsentligste fund af fortidsminder er beliggende i den eksisterende fredning, og at det ikke fremgår af Slots- og Kulturstyrelsens hjemmeside ”Fund og Fortidsminder”, at der er gjort væsentlige fund i fredningsområdet.

Det fremgår af bemærkningerne, at fredningen ikke kan gennemføres på baggrund af antagelser om, at der findes fortidsminder i fredningsområdet, og at fredningsværktøjet ikke bør anvendes, hvis der ikke foreligger dokumentation for fortidsmindernes tilstedeværelse, da dette vil være en tilsidesættelse af det forvaltningsretlige proportionalitetsprincip.

Lodsejer har med henvisning til sin tekniske rådgivers notat om det i fredningen foreslåede naturgenopretningsprojekt anført, at projektet vil flytte afvandingsproblemerne til landbrugsarealerne øst for fredningsområdet, hvilket vil påføre lodsejer et økonomisk tab. Lodsejer har på den baggrund anmodet Miljø- og Fødevarerklagenævnet om at fastsætte vilkår om at gen-

nemføre afværgeforanstaltninger i form af afvandingsgrøfter samt oprensning og uddybning af eksisterende grøfter, såfremt fredningen gennemføres.

Bemærkninger fra sagsrejsere

Sagsrejserne har den 9. maj 2022 fremsendt bemærkninger til lodsejers indlæg.

For så vidt angår det af lodsejer anførte om arkæologiske værdier og jordbehandling, har sagsrejserne bemærket, at det er Slots- og Kulturstyrelsens overordnede synspunkt, at jordbehandling ud fra et sikkerhedsprincip bør undgås i det område, den supplerende fredning vedrører. Imidlertid har fredningssagen verseret længe, og det er mere og mere presserende at få sikret kulturarven i Kongemosen og Sandlyng gennem en hævning af vandstanden, således at den periodevis og utilsigtede udtørring af tørvelagene kan undgås, hvilket er hovedformålet med den supplerende fredning. Sagsrejserne har oplyst, at for at medvirke til at fremme afslutningen af sagen, frafalder Slots- og Kulturstyrelsen klagen over fredningsnævnets afgørelse.

For så vidt angår stiforløbet langs fredningens nordlige og østlige grænse har sagsrejserne bemærket, at stiforløbet er en naturlig videreførelse af stiforløbet langs Åmose Å i den eksisterende fredning, hvorfor det foreslåede stiforløb ønskes etableret. Det fremgår videre, at stien mellem Åmose Å og Lårupvej i den eksisterende fredning ofte er vanskelig at benytte pga. vand på arealerne, hvilket vil blive forværret, hvis den supplerende fredning gennemføres. Etablering af et stiforløb langs Åmose Å og fredningens østlige grænse vil kanalisere færdslen, hvilket vil minimere den uden for stien.

Sagsrejserne har som bilag til bemærkningerne fremsendt et notat fra sagsrejsers tekniske rådgiver, hvoraf bl.a. fremgår, at lodsejer frit kan etablere grøfter og drøn uden for fredningsområdet, og at der vil blive etableret afværgetiltag, inden vandstanden hæves i fredningsområdet.

8.3 Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger

Ifølge naturbeskyttelseslovens § 43, stk. 1, kan fredningsnævnets afgørelse efter § 40 påklages til Miljø- og Fødevareklagenævnet.

Det følger af naturbeskyttelseslovens § 42, at Miljø- og Fødevareklagenævnet skal efterprøve fredningsnævnets afgørelse efter § 40, stk. 1, i dens helhed, når den samlede erstatning og godtgørelse overstiger 500.000 kr.

Endvidere følger det af naturbeskyttelseslovens § 44, stk. 1, at Miljø- og Fødevareklagenævnet kan ændre fredningsnævnets afgørelse, herunder fredningens geografiske udstrækning, fredningsbestemmelserne og erstatningen. Dette gælder, uanset hvem der har rejst fredningssagen eller påklaget fredningsnævnets afgørelse, og uanset fredningsforslaget og de forslag

og krav, der er fremført for fredningsnævnet og Miljø- og Føde-vareklagenævnet.

Ifølge naturbeskyttelseslovens § 33, stk. 1, kan der gennemføres fredning af landarealer til varetagelse af de formål, der er nævnt i naturbeskyttelseslovens formålsbestemmelse i § 1:

”§ 1. Loven skal medvirke til at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet.

Stk. 2. Loven tilsigter særligt

- 1) at beskytte naturen med dens bestand af vilde dyr og planter samt deres levesteder og de landskabelige, kulturhistoriske, naturvidenskabelige og undervisningsmæssige værdier,
- 2) at forbedre, genoprette eller tilvejebringe områder, der er af betydning for vilde dyr og planter og for landskabelige og kulturhistoriske interesser, og
- 3) at give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen samt forbedre mulighederne for friluftslivet.”

Efter naturbeskyttelseslovens § 38 skal en fredning indeholde en bestemmelse om formålet med fredningen. Ifølge § 38, stk. 3, kan en fredning gå ud på bevaring af den nuværende tilstand eller tilvejebringelse af en bestemt tilstand, der herefter skal bevares, og den kan regulere offentlighedens færdsel i området. Af § 38, stk. 4 fremgår, at en fredning kan indeholde de bestemmelser, herunder de påbud og forbud vedrørende arealernes anvendelse, der skønnes nødvendige, for at fredningsformålet kan opnås.

8.3.1 Fredningens gennemførelse

Det fremgår af § 11, stk. 1, i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet, at nævnet kan begrænse sin prøvelse af en afgørelse til de forhold, der er klage over. Det fremgår dog af forarbejderne til bestemmelsen,⁴ at nævnet har mulighed for og efter omstændighederne pligt til at inddrage andre forhold end det, der er klaget over, f.eks. spørgsmålet om overholdelse af gældende EU-ret.⁵

Miljø- og Fødevareklagenævnet har i denne sag fundet anledning til at foretage en prøvelse af, hvorvidt reglerne om habitatbeskyttelse efter EU's

⁴ Jf. bemærkningerne til § 11 i forslag L44 til Lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet (FT 2016-17).

⁵ Jf. de specielle bemærkninger til lovens § 11 i lovforslag 44 af 26. oktober 2016 til lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet.

habitatdirektiv⁶ og habitatbekendtgørelsen⁷ er overholdt ved gennemførelse af en supplerende fredning i Store Åmose.

Fredningsnævnet har vurderet, at fredningen og naturgenopretningsprojektet vil gavne naturen i området, at afvandingen er en trussel mod områdets naturtyper, og at gennemførelsen vil kunne gavne forholdene for odder og stor vandsalamander.

Fredningsnævnet ses herved ikke at have forholdt sig til fredningens forenelighed med habitatdirektivets artikel 6, stk. 3. Nævnet bemærker i den forbindelse, at projektet generelt vil kunne forbedre naturværdierne for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 137 både inden og uden for projektområdet. Det er således nævnets vurdering, at projektet er i overensstemmelse med naturplanens målsætninger om at fremme udpegningsgrundlaget. Nævnet har herved lagt vægt på, at projektets formål er at hæve grundvandsstanden i projektområdet, hvorved jordens vandmætning øges, hvorfor der oftere forekommer vandflader (oversvømmelser). Vandet afledes i dag fra området via dræn, men vil ved projektet i langt højere grad fordeles i jordmassen, bidrage til grundvandsdannelsen, optages af vegetationen, oversvømme arealer eller fordampe.

Miljø- og Fødevareklagenævnet finder derfor, at fredningen er direkte forbundet med Natura 2000-områdets forvaltning og dermed undtaget fra kravet om væsentlighedsvurdering, jf. habitatdirektivets artikel 6, stk. 3.

Miljø- og Fødevareklagenævn finder efter en afvejning af de hensyn, der fremgår af formålsbestemmelsen i naturbeskyttelseslovens § 1, at området er fredningsværdigt og skal fredes. Nævnet har lagt vægt på, at området rummer væsentlige kulturhistoriske værdier, som afspejles i fredningens formålsbestemmelse. Nævnet tilslutter sig således i det hele fredningsnævnets begrundelse for at frede.

8.3.2 Fredningens indhold

§ 5 om arealernes drift og anvendelse

Det er i klagen fra Slots- og Kulturstyrelsen fremført, at jordbehandling bør forbydes af hensyn til fredningens hovedformål.

Miljø- og Fødevareklagenævnet har finder at fredningsbestemmelsernes § 5 om arealernes drift og anvendelse skal ændre, således at bestemmelsen får samme formulering og indhold som i fredningsforslaget, hvorefter jordbehandling ikke må foretages i fredningsområdet. Nævnet har herved lagt vægt på, at jordbehandlingen udgør en trussel mod de arkæologiske levn i området, og at et forbud vil skabe en ensartet beskyttelse af de arkæologiske værdier i den eksisterende fredning og den nye fredning. Nævnet be-

⁶ Rådet direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter.

⁷ Bekendtgørelse nr. 1595 af 6. december 2018 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

mærker, at det er uden betydning for nævnets beslutning, at Slots- og Kulturstyrelsen under sagens behandling har tilkendegivet, at klagen frafaldes, da dette alene er sket for at medvirke til at fremme afslutningen af sagen.

§ 7 om offentlighedens adgang

Miljø- og Fødevareklagenævnet har besluttet at udtage bestemmelsen i fredningens § 7 om etablering af en trampesti langs fredningens nordlige grænse ved Åmose Å og fredningens østlige grænse. Nævnet finder på baggrund af besigtigelsen, at stort set hele fredningsområdet kan opleves fra den eksisterende grusvej, som går igennem området. Det er endvidere indgået i nævnets vurdering, at fredningens hovedformål er at bevare områdets kulturhistoriske værdier og ikke at give offentligheden mulighed for at opleve landskabet.

8.3.3 Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse

Miljø- og Fødevareklagenævnet stadfæster Fredningsnævnet for Vestsjællands afgørelse af 30. november 2018 om at gennemføre supplerende fredning af Store Åmose i Sorø Kommune med følgende ændringer:

- Fredningsbestemmelsernes § 5 ændres således, at der ikke må foretages jordbehandling herunder pløjning, gødsning, harvning, fræsning og tilplantning.
- Stiforløbet langs Åmose Å og den østlige fredningsgrænse udgår af fredningen.

Fredningen omfatter del af matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle, som vist på det medfølgende fredningskort.

Følgende bestemmelser gælder herefter for fredningen:

§ 1 Fredningens formål

Formålet med fredningen er

- at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørve- og søbundslagene i Kongemose og Sandlyng
- at forbedre områdets landskabelige- og naturmæssige værdier,
- at medvirke til at sikre en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper i Natura 2000område nr. 156, Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å, som området er udpeget for.

§ 2 Fredningens omfang

Fredningen omfatter 23,66 ha af matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle. Fredningens omfang fremgår af fredningskortet.

§ 3 Bevaring af området

Arealerne skal udvikles til og bevares som et eng- og moseområde uden udsigtsforstyrrende afgrøder.

§ 4 Naturgenopretning

Stk. 1. For at sikre en høj grundvandsstand i området året rundt foranstalter Slots- og Kulturstyrelsen, at der udføres naturforvaltningstiltag som vist på fredningskortet og nærmere beskrevet i bilag 1 ”Teknisk beskrivelse af naturgenopretningstiltagene i Supplerende fredning af Store Åmose.

Stk. 2. Lodsejeren adviseres mindst 14 dage før arbejdet går i gang.

Stk. 3. Hvis det viser sig, at de nævnte foranstaltninger til sikring af fortidsminderne ikke er tilstrækkelige, kan Slots- og Kulturstyrelsen med fredningsnævnets godkendelse iværksætte nedgravning af yderligere membraner langs fredningsgrænsen. Nedgravningen af membraner sker som beskrevet i bilag 1.

Stk. 4. Slots- og Kulturstyrelsen kan med fredningsnævnets godkendelse vedligeholde og evt. udskifte membraner.

Stk. 5. Der må ikke foretages andre, hverken varige eller midlertidige terrænændringer, end de der følger af tiltagene beskrevet i bilag 1.

§ 5 Arealernes drift og anvendelse

Stk. 1. Der må ikke foretages jordbehandling herunder pløjning, harvning og fræsning.

Stk. 2. Der må ikke foretages tilplantning.

Stk. 3. Arealerne må ikke gødes.

Stk. 4. Der kan dog foretages gravearbejde og midlertidig vandstandssænkning i forbindelse med arkæologiske og naturvidenskabelige undersøgelser, hvis disse på forhånd er godkendt af Slots- og Kulturstyrelsen.

§ 6 Bebyggelse, faste konstruktioner og hegn

Stk. 1. Der må ikke opføres bebyggelse eller anbringes fast konstruktioner og anlæg som f.eks. tårne, vindmøller, tankanlæg, transformerstationer og master. Der må ikke føres luftledninger over arealerne. Der må heller ikke fremføres underjordiske ledninger.

Stk. 2. Forbuddet gælder ikke opførelse af læskure for græssende husdyr, når beliggenhed og udformning er godkendt af fredningsnævnet. Læskure skal placeres diskret i landskabet og fremstå i jordfarver. Skure må ikke overskride et areal på 50 m² og en højde på 2,5 meter fra terræn til tagryg. Læskure skal være åbne i den ene side og kun opføres med et punktfundament.

Stk. 3. Forbuddet gælder heller ikke almindelige landbrugshegn (trådhegn) til husdyrbrug. Hegnene skal holdes i jordfarver.

Stk. 4. Der må ikke etableres belysning.

Stk. 5. Plejemyndigheden og Slots- og Kulturstyrelsen kan opsætte informationstavler til formidling af fredningens natur- og kulturværdier. Plejemyndigheden kan endvidere opsætte vejvisningsskilte eller godkende opsætning af sådanne. Opsætningen kan ske efter aftale med ejeren og ellers med fredningsnævnets godkendelse.

§ 7 Offentlighedens adgang

Stk. 1. Den ret, der i naturbeskyttelseslovens kapitel 4 er tillagt offentligheden til at færdes i naturen, begrænses med samme bestemmelser som i den tilgrænsende fredning fra 1993 således:

Stk. 2. Offentligheden har ret til at færdes til fods og på cykel på den grusvej, der er vist på fredningskortet.

Stk. 3. Færdsel må kun foregå fra kl. 7 til solnedgang, i månederne november til februar dog kun fra solopgang til solnedgang. Ejeren kan forbyde færdsel på dage, hvor der holdes jagt.

§ 8 Naturpleje

Stk. 1. Plejemyndigheden kan gennemføre pleje i henhold til bekendtgørelse nr. 924 af 27. juni 2016 eller senere ændringer af denne bekendtgørelse.

Stk. 2. Plejen tilrettelægges så den opfylder fredningens formål. Plejemyndigheden udarbejder en plejeplan, der forhandles med og tilsendes lodsejeren og Slots- og Kulturstyrelsen. Såfremt der er uenighed om plejeplanens foranstaltninger, træffer fredningsnævnet afgørelse.

Stk. 3. Fredningen er ikke til hinder for, at overløbsrør vedligeholdes, ligesom Åmose Å fortsat kan oprensnes, og opgravet materiale kan placeres langs åen.

§ 9 Bonus

Gennemførelse af naturgenopretningstiltag i medfør af § 4 kan udføres uden særskilt tilladelse efter naturbeskyttelseslovens §§ 3 og 16 samt vandløbslovens bestemmelser om regulering og vandstandshævning (vandløbslovens § 7a).

§ 10 Dispensation

Stk. 1. Fredningsnævnet kan meddele dispensation fra fredningsbestemmelserne, såfremt det ansøgte ikke vil stride mod fredningens formål, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1.

Stk. 2. Slots- og Kulturstyrelsen høres forud for fredningsnævnets afgørelser.

Afgørelsen vil blive offentliggjort på mfkn.naevneneshus.dk. Afgørelsen kundgøres endvidere i Statstidende.

Thomas Steensen
Stedfortrædende formand

31. marts 2023
Sagsnr.: 19/00491
SKJ

AFGØRELSE FRA MILJØ- OG FØDEVAREKLAGENÆVNET

AFGØRELSE VEDRØRENDE ERSTATNING i sag om supplerende fredning af Store Åmose i Sorø Kommune

Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse efter naturbeskyttelseslovens § 44, stk. 1, jf. § 39.¹

Miljø- og Fødevareklagenævnet ophæver Fredningsnævnet for Vestsjællands afgørelse af 30. november 2018 om erstatning i anledning af supplerende fredning af Store Åmose i Sorø Kommune og har truffet afgørelse om at tilkende følgende erstatning i anledning af fredningen:

Lb.nr. 1: Bodal Gods A/S 1.623.765 kr.

Af den samlede erstatning på 1.623.765 kr. samt rente afholder staten ved Miljøministeriet ni tiendedele og Sorø Kommune en tiendedel, jf. naturbeskyttelseslovens § 49, stk. 3.

Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse om erstatning i anledning af fredningen kan efter naturbeskyttelseslovens § 45 påklages til Taksationskommissionen af de, der har påklaget fredningsnævnets afgørelse af erstatningsspørgsmålet til nævnet, eller for hvis vedkommende nævnet har skærpet fredningsbestemmelserne eller nedsat erstatningen. Afgørelsen kan endvidere påklages af Sorø Kommune og af Miljøministeren.

Klagefristen er fire uger fra den dag, Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse er meddelt den klageberettigede, jf. naturbeskyttelseslovens § 87, stk. 1. Er afgørelsen offentligt bekendtgjort, regnes klagefristen dog altid fra bekendtgørelsen. Hvis klagefristen udløber på en lørdag eller helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag. Klage skal indgives til Miljø- og Fødevareklagenævnet, e-mail: mfkn@naevneneshus.dk, der videresender klagen til Taksationskommissionen, jf. § 45, stk. 4.

**MILJØ- OG
FØDEVAREKLAGENÆVNET**
Toldboden 2
8800 Viborg

Tlf. 72 40 56 00
CVR-nr. 37795526
EAN-nr. 5798000026070
nh@naevneneshus.dk
www.naevneneshus.dk

¹ Lovbekendtgørelse nr. 1392 af 4. oktober 2022 om naturbeskyttelse.

Afgørelsen er truffet af nævnet, jf. § 1 i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet,² der har behandlet sagen i den læge afdeling, jf. § 3, stk. 1, nr. 10, i lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet.

² Lov nr. 1715 af 27. december 2016 om Miljø- og Fødevareklagenævnet, som ændret ved lov nr. 900 af 21. juni 2022 om ændring af museumsloven, lov om Miljø- og Fødevareklagenævnet og forskellige andre love.

1. Indledning

Fredningsnævnet for Vestsjælland har den 30. november 2018 truffet afgørelse om erstatning i anledning af supplerende fredning af Store Åmose i Sorø Kommune med et samlet beløb på 1.850.000 kr.

Da den samlede erstatning og godtgørelse i anledning af fredningen overstiger 500.000 kr. er afgørelsen forelagt for Miljø- og Fødevarerklagenævnet til efterprøvelse i dens helhed, jf. naturbeskyttelseslovens § 42.

2. Fredningsnævnets behandling

Det fremgår af afgørelsen, at fredningsnævnet i en selvstændig afgørelse har besluttet at gennemføre en supplerende fredning af et areal af matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle, beliggende i Store Åmose.

Fredningsnævnet har anført, at det følger af naturbeskyttelseslovens § 40, at fredningsnævnet herefter skal afgøre erstatningsspørgsmål.

Fredningsnævnet har anført, at fredningsnævnet efter naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, 1. pkt., skal fastsætte erstatning til ejere, brugere og andre indehavere af rettigheder over de fredede ejendomme for det tab, som fredningen påfører dem.

Det fremgår endvidere, at ved udmåling af erstatning efter naturbeskyttelseslovens § 39 følges en fast praksis, hvor erstatningerne som udgangspunkt fastsættes efter takster, der dog reduceres eller helt bortfalder afhængig af i hvilken grad det fredede areal i forvejen er omfattet af naturbeskyttelseslovens generelle reguleringer.

Det fremgår af afgørelsen, at advokat Anders Stoltenberg på vegne af lods-ejer med lb.nr. 1, Niels Munch Hansen, Bodal Gods, over for fredningsnævnet har fremsat krav om erstatning på 11.282.558 kr., som er opgjort på følgende måde:

1. Værditab for det areal, der direkte omfattes af den nye fredning (24 ha)	3.561.000
2. Værditab for de arealer i den nuværende fredning, der vil blive påvirket af den påtænkte vandstandshævning	2.100.000
3. Tab af indtjeningsmuligheder på de påvirkede arealer	2.000.000
4. Udgifter til etablering af afvandringsgrøft til sikring af arealer udenfor den kommende fredning	480.000
5. Erstatning for forringede muligheder for udnyttelse af jagtmuligheder m.v.	1.388.333
6. Ulempeerstatning for overkapacitet af maskiner og bygninger	
a. Maskiner	220.400
b. Bygninger	580.000
7. Omkostninger til rådgivning m.v. under fredningssagen	232.825
8. Kompensation for lang sagsbehandlingstid og driftstab	720.000
I alt	11.282.558

Advokat Anders Stoltenberg har herefter redegjort nærmere for de enkelte krav i erstatningsopgørelsen.

Det fremgår af afgørelsen, at sagsrejerne, Miljøstyrelsen og Danmarks Naturfredningsforening, har fremsat forslag om, at der tilkendes ejeren følgende erstatninger:

Erstatning for landbrugsarealer, der tages ud af drift: 75.000 kr. pr. ha.	1.770.000 kr.
Erstatning for ny sti: 1.070 lb.m. á 60 kr. pr. lb.m.	64.200 kr.
Erstatning for eksisterende sti: 451 lb.m. á 15 kr. pr. lb.m	6.765 kr.
Oprundet til i alt	1.850.000 kr.

Sagsrejerne har herefter redegjort nærmere for deres forslag.

Fredningsnævnet har bemærket følgende til lodsejerens krav om erstatning og sagsrejsernes forslag til erstatning:

”Ad 1. Krav om erstatning for det areal, der omfattes af den nye fredning.

Det areal, som indgår i den supplerende fredning, forbliver i privat eje og vil også efter fredningen repræsentere en værdi for ejeren. Der kan derfor ikke udregnes en erstatning svarende til arealets handelsværdi tillagt erstatning for forringede jagtmuligheder mv. Det areal, som indgår i den supplerende fredning, er dyrket, men dyrkningssikkerheden er ikke optimal, da arealet må forventes at kunne blive oversvømmet ved tøbrud og ved store regnskyl. Efter en fredning forventes arealernes landbrugsmæssige værdi at være relativt begrænset. Afhængig af tidspunktet på året vil arealet kunne afgræsses evt. sammen med tilstødende arealer. Efter en fredning kan arealets jagtmæssige værdi, som anført af sagsrejerne, forventes at blive større i takt med, at områdets naturværdi øges. På denne baggrund og henset til, hvad der blev ydet i erstatning for fredning af et landbrugsareal på Høje Møn i 2013³, kan fredningsnævnet tiltræde, at der i erstatning for fredning af det landbrugsareal, som indgår i den supplerende fredning, skal betales 75.000 kr. pr. ha. Fredningsnævnet kan også tiltræde, at der ydes erstatning for stier, som foreslået af sagsrejerne.

Ad 2. og 3. Krav om erstatning for arealer omfattet af fredningen fra 1993, herunder tab af indtjeningsmuligheder.

Hovedformålet med den supplerende fredning er at sikre, at formålet med fredningen af arealer i 1993 bliver opnået. Der er betalt erstatning for at opnå den tilstand på disse arealer, som var formålet med den tidligere fredning. Landbrugsstyrelsen har til Miljøstyrelsen oplyst, at aftalerne om 20-årig udtagning kan opretholdes uændret, selvom de foreslåede foranstaltninger for at gøre arealerne vådere gennemføres. For de 5-årige tilsagn til

³ NMK-520-00032.

pleje af græs og naturarealer gælder ligeledes, at aftalerne kan opretholdes på de allerede fredede arealer også efter gennemførelse af de foreslåede foranstaltninger for at gøre arealerne i den eksisterende fredning vådere. Der er således ikke grundlag for at tage ejerens erstatningskrav punkt 2 og 3 til følge, idet der allerede er ydet erstatning for, at arealerne fredet i 1993 skal have en vis høj vandstand, og da der efter Landbrugsstyrelsens oplysninger ikke bliver tale om tab af indtjeningsmuligheder på arealer fredet i 1993.

Ad 4. Krav om erstatning af udgifter til etablering af ny afvandingsgrøft øst for den nye fredningsgrænse.

Efter fredningsforslaget skal der langs den foreslåede frednings østlige grænse etableres en åben grønne, et rørunderløb og en rørledning, som alt skal sikre fortsat afvanding af landbrugsarealer mod sydøst og afløb fra evt. bestående dræn, som måtte krydse fredningsgrænsen, og der skal sikres både dybde og fald på grønne og rør. Den faktiske grønnebund vil blive rettet ind efter det konstaterede niveau af de krydsede dræn, når man har gravet membranen ned. Alle krydsede dræn fra øst sikres udløb i den nye grønne eller til de to rørlagte strækninger af 200 mm tætte rør. Disse foranstaltninger er nærmere beskrevet i Bilag 1 til fredningsafgørelsen. Det afvandingsprojekt, som ejeren kræver godtgjort udgifter til, og som skal udføres øst for den nye fredningsgrænse, har til hensigt at opnå en forbedring af afvandingen af landbrugsarealer øst for den supplerende fredning, hvilket er denne fredning uvedkommende. På denne baggrund kan der ikke tillægges ejeren nogen godtgørelse for udgifter til det påtænkte afvandingsprojekt øst for den nye, supplerende fredning.

Ad 5. Krav om erstatning for forringede muligheder for udnyttelse af jagtmuligheder m.v.

Fredningsnævnet kan tiltræde, at jagtmulighederne ikke forringes, men snarere forbedres med den supplerende fredning. Ejendommens samlede naturindhold vil med den supplerende fredning og de foreslåede foranstaltninger blive forøget. Det vil alt andet lige gavne vildtet. Både efter 1993-fredningen og den nye, supplerende fredning sker der en begrænsning i offentlighedens adgang til at færdes på de fredede arealer, og ejeren vil kunne forbyde færdsel ad trampestien langs Åmose Å på dage, hvor der er jagt. Der er derfor ikke grundlag for at yde nogen erstatning for forringede jagtmuligheder.

Ad 6. Ulempeerstatning for overkapacitet af maskiner og bygninger

Den supplerende fredning berører en mindre del af den samlede ejendom, og fredningsnævnet finder ikke, at de af advokat Stoltenberg anførte beregninger og betragtninger kan føre til, at der skal betales en erstatning for overkapacitet af maskiner og bygninger.

Ad 7. Krav om dækning af omkostninger til rådgivning m.v. under fredningssagen.

Fredningsnævnet kan efter Naturbeskyttelseslovens § 47 tillægge en ejer en passende godtgørelse for nødvendige udgifter til sagkyndig bistand under fredningssagens behandling. Fredningsnævnet skønner, at en passende godtgørelse til ejeren af Bodal Gods i denne sag vil være 50.000 kr.

Ad 8. Krav om compensation for lang sagsbehandlingstid og driftstab.

Der foreligger ingen dokumentation for, at der i den periode, sagen har været under behandling, er lidt et driftstab, og ingen opgørelse af et sådant tab. Derfor, og da advokat Stoltenbergs antagelser og beregninger ikke kan føre til et andet resultat, er der ikke grundlag for at tilkende nogen compensation for driftstab.”

Fredningsnævnet har på den baggrund tiltrådt sagsrejsernes forslag om, at der skal ydes lb.nr. 1 en samlet erstatning på 1.850.000 kr. Fredningsnævnet har endvidere tilkendt 50.000 kr. i godtgørelse for sagkyndig bistand.

3. Skriftlige indlæg efter Miljø og Fødevareklagenævnets besigtigelsen og bemærkninger hertil

Miljø- og Fødevareklagenævnet besigtigede den 20. september 2021 fredningsområdet og afholdt samtidigt offentligt møde om sagen.

Lodsejer har den 17. februar 2022 fremsendt supplerende bemærkninger til sagen, hvori lodsejer har henvist til erstatningskravene i sine tidligere indlæg.

Det fremgår af bemærkningerne, at Den Danske Naturfond har opkøbt græs- og naturarealer i Store Åmose uden landbrugsmæssig omdrift til 125.000 kr. pr. ha. Det er på den baggrund lodsejers vurdering, at arealerne bør erstattes med mindst 125.000 kr. pr. ha.

Miljøstyrelsen har den 9. maj 2022 bemærket, at det er styrelsens vurdering, at den af fredningsnævnet fastsatte erstatning er passende.

4. Udtalelse fra Landbrugsstyrelsen om værdinedgangen

Miljø- og Fødevareklagenævnet har indhentet sagkyndig bistand fra Landbrugsstyrelsen om erstatningsspørgsmålet. Landbrugsstyrelsen blev anmodet om at vurdere handelsprisen før og efter en fredning, idet erstatningen skal modsvare en nedgang i ejendommens handelsværdi som følge af en fredning i forbindelse med indførelse af et forbud mod jordbehandling i fredningsbestemmelsernes § 5.

Landbrugsstyrelsen har den 5. maj 2022 sendt sin vurdering til Miljø- og Fødevareklagenævnet. Landbrugsstyrelsen har vurderet, at værdien af arealerne før fredningen var 2.384.000 kr. svarende til 101.017 kr. pr. ha, og

at værdien efter fredningen vil være 708.000 kr. svarende til 30.000 kr. pr. ha, således at værdiforringelsen udgør ca. 71.000 kr. pr. ha.

Landbrugsstyrelsen har indledningsvist bemærket, at lodsejer har ønsket at forbedre dræningen af arealerne. Det fremgår af vurderingen, at Landbrugsstyrelsen har besigtiget arealerne den 10. februar 2022 sammen med lodsejer og lodsejers konsulent. Landbrugsstyrelsen har beskrevet arealerne som flade, vandlidende og med et tyndt humuslag bestående af en høj andel af kulstof. Det fremgår videre, at området driftsmæssigt er inddelt i fire områder, hvoraf tre benyttes til landbrugsdrift og det sidste som natur til jagt. Landbrugsstyrelsen har anført, at 20,2 ha af fredningsområdets 23,6 ha i perioden 2011 – 2022 har været anvendt til at dyrke bl.a. byg, havre og græsfrø i omdrift, mens de resterende arealer har ligget i græs eller som natur og vildtremis.

Landbrugsstyrelsen har vurderet, at der er begrænsninger i afgrødevalget på arealerne, da arealerne er vandlidende og da jorden har et stort humusindhold. Ifølge styrelsen har der ikke været mange sammenlignelige handler i området, da priserne i tidligere handler har været påvirket af natur- og herlighedsværdier samt interesser i råstofindvinding. Det fremgår af Landbrugsstyrelsens notat, at de fleste handler med landbrugsjord i området har været foretaget til 140.000 – 160.000 kr. pr. ha, men at det konkrete areal kun er interessant for lodsejer grundet dets placering.

Landbrugsstyrelsen har vurderet, at arealernes natur- og herlighedsværdi ikke vil blive påvirket af en fredning, og at disse værdier kan forøges med fredningen dog ikke nok til at påvirke før- og efterværdierne. Det fremgår desuden, at det har indgået i vurderingen, at arealerne vil kunne opretholde kriterierne for hektarstøtte og støtte for økologisk drift.

5. Bemærkninger til Landbrugsstyrelsens udtalelse

Miljø- og Fødevareklagenævnet har den 17. maj 2022 sendt Landbrugsstyrelsens udtalelse til lodsejer og sagens andre interessenter med anmodning om eventuelle bemærkninger hertil. Nævnet har ikke modtaget bemærkninger til høringen.

6. Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger og afgørelse

I sagens behandling har Miljø- og Fødevareklagenævnets medlemmer deltaget: Thomas Steensen (formand), landsdommerne Peter Buhl og Olaf Tingleff, samt de læge medlemmer Pelle Andersen-Harild, Lene Hansen, Else Marie Larsen og Jens Vibjerg.

6.1 Miljø- og Fødevareklagenævnets bemærkninger

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker indledningsvist, at den samlede erstatning og godtgørelse i anledning af den supplerende fredning af Store Åmose overstiger 500.000 kr., hvorfor fredningsnævnets afgørelse skal efterprøves i dens helhed, uanset om afgørelsen er påklaget, jf. naturbeskyttelseslovens § 42.

Miljø- og Fødevareklagenævnet bemærker, at der i overensstemmelse med fast praksis ikke tilkendes erstatning for arealer, som efter lovgivningen allerede er omfattet af erstatningsfri regulering. I fredningsområdet er der registreret beskyttet natur i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3 i form af eng på et areal på 2,1 ha, der som følge heraf ikke tilkendes erstatning for.

6.1.1 Erstatning for stier

I overensstemmelse med praksis har Miljø- og Fødevareklagenævnet vedtaget at fastsætte erstatningen for eksisterende stier til 15 kr. pr. løbende meter.

Som følge af Miljø- og Fødevareklagenævnets beslutning i afgørelsen om fredning om at udtage den nye stiforløb langs med Åmose Å og den østlige fredningsgrænse tilkendes ikke erstatning for ny sti.

6.1.2 Fredningens § 5 om arealernes drift og anvendelse

Et flertal i Miljø- og Fødevareklagenævnet finder, at der for arealer omfattet af fredningens § 5 skal tilkendes 75.000 kr. pr. ha.

Flertallet har lagt vægt på, at Landbrugsstyrelsens vurdering på 71.000 kr. pr. ha. er baseret på et skøn foretaget på grundlag af få handler i området, og at denne skønsmæssige vurdering ikke adskiller sig væsentligt fra den erstatning, som fredningsnævnet har udmålt. Flertallet finder på den baggrund, at 75.000 kr. pr. ha udgør en passende erstatning.

Mindretallet (Pelle Andersen-Harild) finder, at erstatningen for arealerne bør fastsættes til 71.000 kr. pr. ha i overensstemmelse med Landbrugsstyrelsens vurdering. Mindretallet har lagt vægt på, at området ikke rummer væsentlige landbrugsmæssige interesser.

6.2 Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse om erstatning

Idet Fredningsnævnet for Vestsjællands afgørelse af 30. november 2018 om erstatning i anledning af fredningen ophæves, fastsætter Miljø- og Fødevareklagenævnet i medfør af naturbeskyttelseslovens § 44, stk. 1, erstatningen.

Opgørelsen tager udgangspunkt i Miljø- og Fødevareklagenævnets egne opmålinger, den lodsejerfortegnelse, som indgik som bilag til fredningsforslaget, revideret i august 2017 samt vedlagte fredningskort. Miljø- og Fødevareklagenævnet har i øvrigt korrigeret i disse oplysninger i det omfang, det har været relevant af hensyn til de faktiske forhold.

Lb.nr. 1 del af matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle, Bodal Gods

Areal i alt 23,66 ha

- § 3	2,1 ha	
- Eksisterende sti á 15 kr.	451 m	6.765 kr.
- Dyrkningsforbud á 75.000 kr.	21,56 ha	1.617.000 kr.

Erstatning i alt

1.623.765 kr.

6.3 Afholdelse af erstatning

Efter naturbeskyttelseslovens § 49, stk. 3, afholder staten som udgangspunkt tre fjerdedele af de tilkendte erstatninger og kommunen en fjerdedel. Miljø- og Fødevareklagenævnet kan beslutte, at staten afholder ni tiendedele og kommunen en tiendedel, hvis fredningen har national interesse, eller hvis det samlede beløb overstiger 2 mio. kr., jf. stk. 5.

Af den samlede erstatning på 1.623.765 kr. samt rente har Miljø- og Fødevareklagenævnet besluttet, at staten ved Miljøministeriet udreder ni tiendedele og Sorø Kommune en tiendedel.

6.4 Miljø- og Fødevareklagenævnets afgørelse

Miljø og Fødevareklagenævnet ophæver Fredningsnævnet for Vestsjællands afgørelse af 30. november 2018 om erstatning og har truffet afgørelse om at tilkende følgende erstatninger i anledning af fredningen:

Lb.nr. 1, Bodal Gods A/S:

1.623.765 kr.

Af den samlede erstatning på 1.623.765 kr. samt rente afholder staten ved Miljøministeriet ni tiendedele og Sorø Kommune en tiendedel.

Thomas Steensen
Stedfortrædende formand

Teknisk beskrivelse af naturgenopretningstiltagene i Supplerende fredning i Store Åmose, Sorø Kommune

Notat
Oktober 2018

NATURGENOPRETNINGSTILTAG I SUPPLERENDE FREDNING

Med den supplerende fredning i Store Åmose afbrydes afvandingen nord for grusvejen dels ved tilkastning af grøften i grænsen ind mod den hidtidige fredning, som punktvist tilkastes med tilført lerjord. Dels afbrydes de bestående dræn i området på 25 udvalgte steder ved overgravning og fjernelse af rørstykker.

For at sikre en maksimal afbrydelse af afvandingen gennem såvel kendte som ukendte dræn og optørringssprækker eller permeable sandlag nedgraves en 492 m lang PE-membran i det forhøjede terræn i en afstand af 10-20 meter fra Åmose Å. Membranen nedgraves lodret i ca. 2 meters dybde med overkant i minimum kote 23,2 m DVR90 og med mindst 0,1 m jorddækning. På de lavest liggende ca. 100 m af strækningen skal der udlægges et op til 0,20 m tykt lag muldjord omkring membranen.

For at sikre et højere vandspejl i Kongemosen, og for at der stadig kan foretages afvanding af områderne øst for fredningen, skal der etableres en 280 m lang PE-membran på tværs af det lave terræn på østsiden af Kongemosen. Membranen nedgraves lodret i ca. 2 meters dybde igennem det lidt højere terræn, ca. 10 meter fra den nye fredningsgrænse. forbindelse med nedgravningen af membranen indmåles og koter alle krydsede dræn, således at den nuværende afvandingsdybde kortlægges.

Til sikring af den fortsatte afvanding af landbrugsarealerne mod sydøst og afløb fra evt. bestående dræn graves en skelgrøft i den østlige kant af det fredede areal med en dybde svarende til den kortlagte dræning. Som udgangspunkt anlægges den nye grønne grøft med de dimensioner, som fremgår af nedenstående Tabel 1.

Tabel 1 Dimensioner for grønne grøft i østskel af den supplerende fredning i St. Åmose.

Start Station	Slut Station	Indløbskote (m DVR90)	Udløbskote (m DVR90)	Fald ‰	Bundbredde (m)	Anlæg 1:
0	243	23,70	23,58	0,5	0,3	1,5
243	323	23,58	23,42	2,0	200 mm rør	
323	475	23,42	23,34	0,5	0,3	1,5
475	805	23,34	22,35	3,0	200 mm rør	

Den faktiske grøftebund vil blive rettet ind efter det konstaterede niveau af de krydsede dræn, når man har gravet membranen ned. Alle krydsede dræn fra øst sikres udløb i den nye grøft eller til de to rørlagte strækninger af 200 mm tætte rør.

Fra det punkt (A), hvor den nordligste 200 mm rørledning starter, etableres en 70 m lang grøft videre mod nord i den østlige fredningsgrænse med 0,3 m bundbredde og bundkote 23,34 m DVR90, således at der forbliver en 12-15 meter bred overkørsel for maskiner langs sydsiden af matr. nr. 5v Stenmagle By, Stenmagle.

For at sikre afløb fra de fredede arealer til Åmose Å etableres et overløb (B) i det laveste terræn 25 meter syd for åen. Overløbet udformes som en åben brøndring med diameter 0,6 m, 0,5 m dyb og med lukket bund. Brøndringen placeres med overkant i kote 23,05 m DVR90 og med afløb gennem en tæt 25 cm rørledning med ca. 32 ‰ fald til udløb i Åmose Å i kote 21,75 m, hvilket er godt 0,10 m over den teoretiske regulativmæssige bund. Afløbsrøret har en kapacitet på 117 l/s, hvilket er det dobbelte af det forventede behov.

TILTAG INDENFOR FREDNINGEN FRA 1993

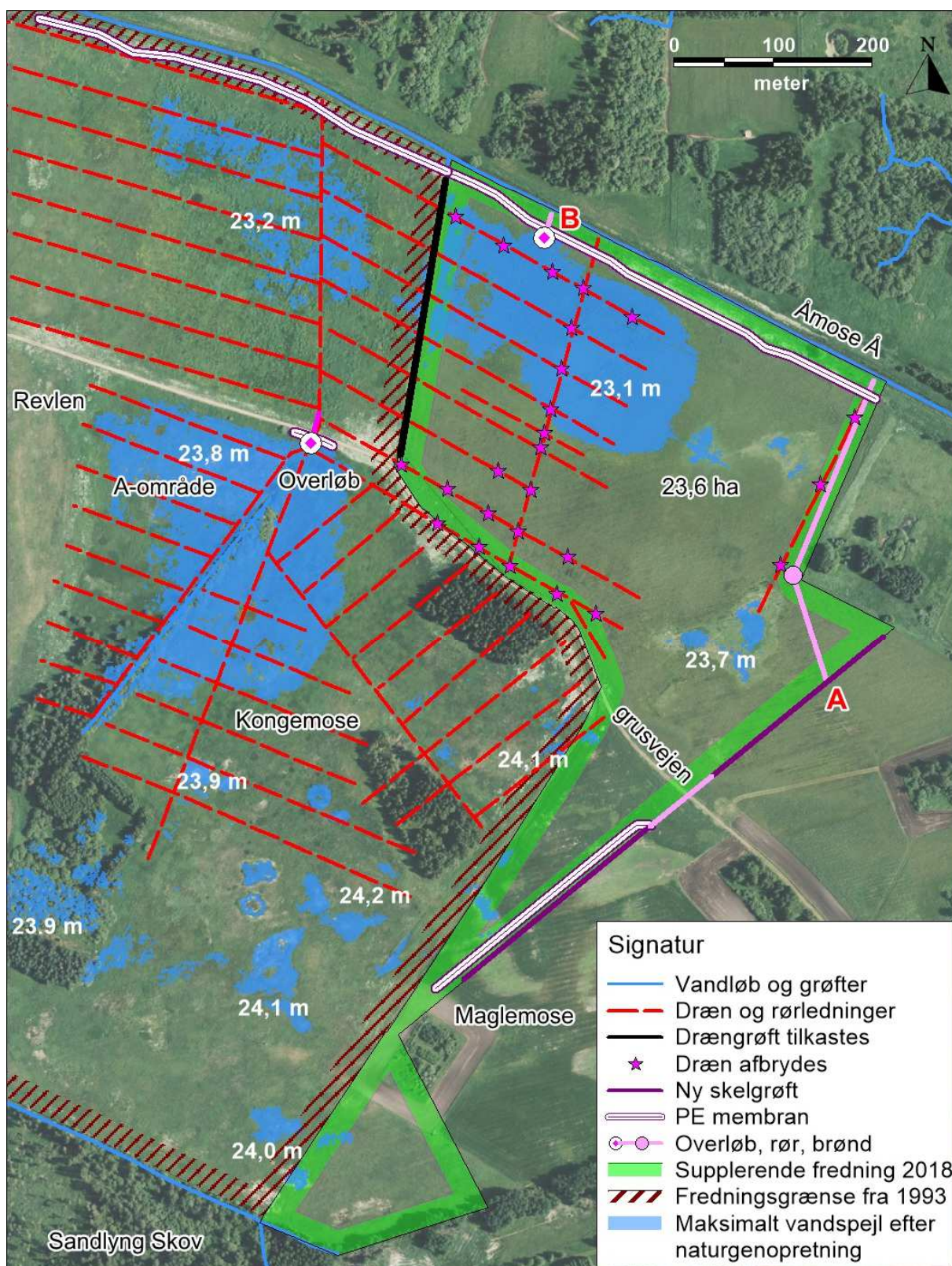
Følgende tiltag forventes gennemført i henhold til fredningen fra 1993:

For at sikre en maksimal afbrydelse af afvandingen til Åmose Å gennem såvel kendte som ukendte dræn og optørringssprækker eller permeable sandlag i det i 1993 fredede område i Kongemosen nedgraves en 492 m lang PE-membran i det forhøjede terræn i en afstand af 10-20 meter fra Åmose Å.

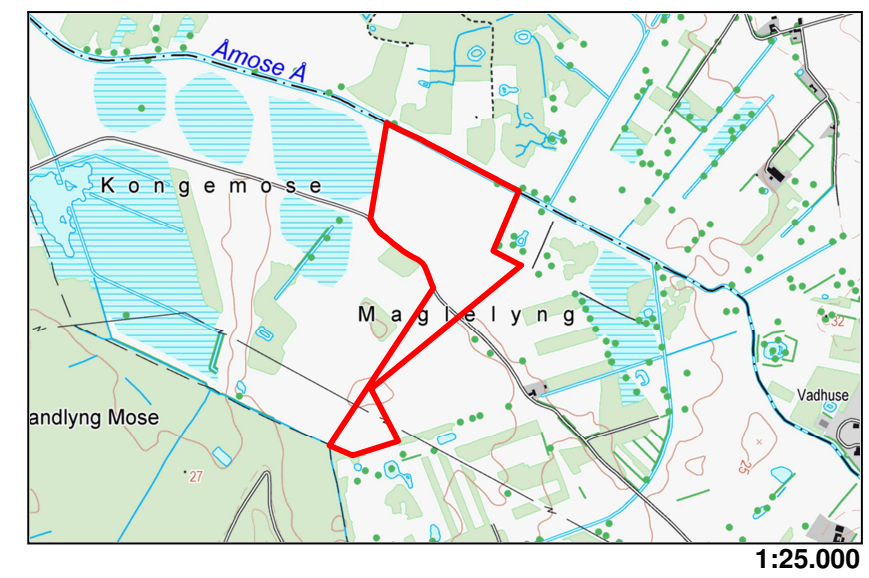
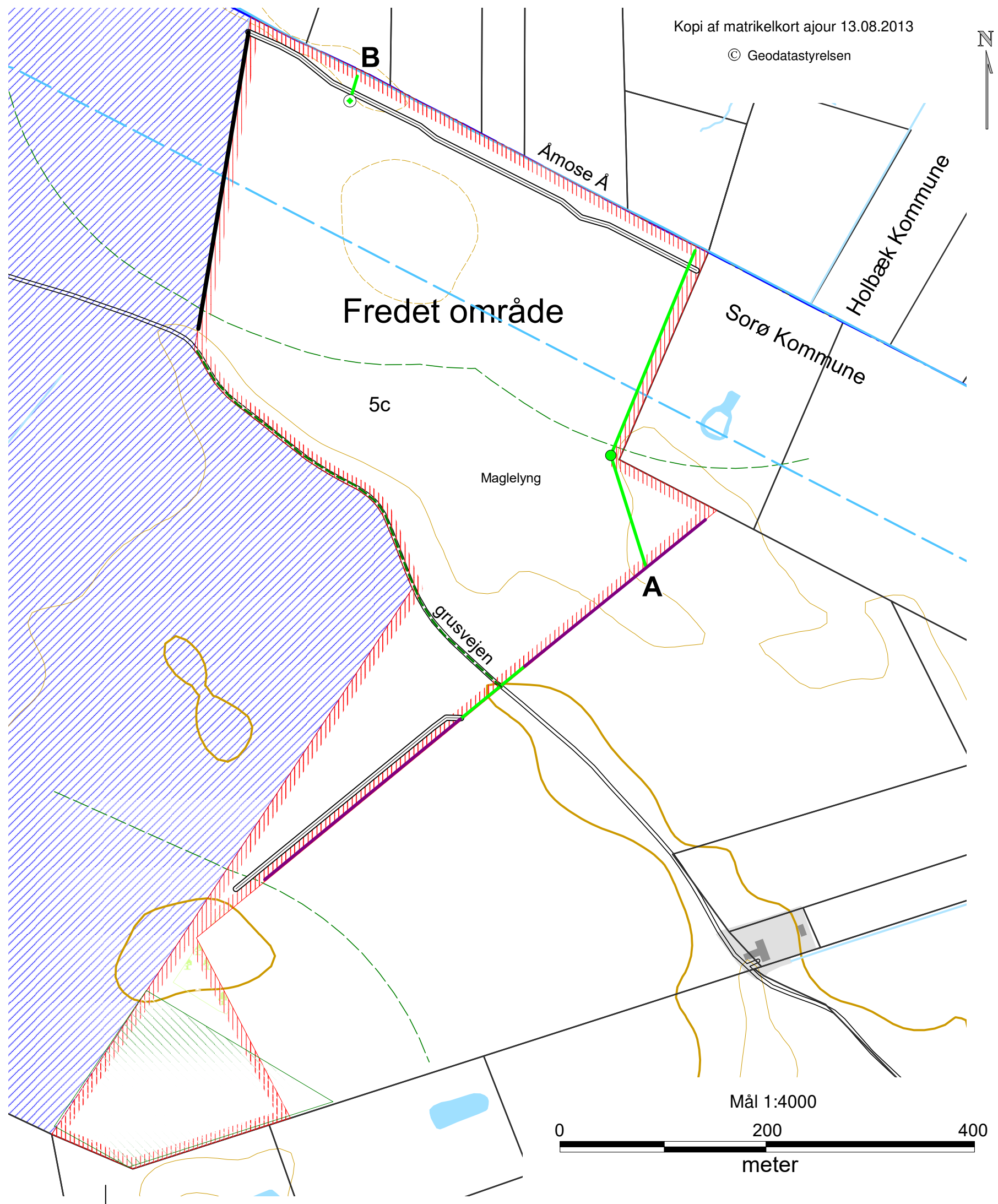
Afbrydelsen af afvandingen nord for grusvejen vil i våde perioder kunne medføre så omfattende oversvømmelser syd for grusvejen, at vandet vil løbe over vejen omkring en vandstand i kote 24,0 m DVR90 og dermed vil kunne skade vejen og færdselsmuligheden. Der etableres derfor et overløb på sydsiden af vejen ved den tidligere nu afbrudte rørledning i form af en åben 0,6 m brønd med overkant i kote 23,85 m og afløb i et 25 cm rør under vejen til udløb i terræn 30 meter længere mod nord i kote 23,5 m. Grusvejen hæves med op til 0,20 m stabilgrus på den laveste 200 m lange strækning til overalt i minimum kote 24,30 m.

Samtidig nedgraves en 40 meter lang PE-membran i sydsiden af grusvejen på den lavest liggende strækning for at afbryde alle dræn eller optørringssprækker.

Disse tiltag vedrører ikke nærværende fredning.

Figur 1. Teknisk kort med angivelse af de forventede maksimale vandspejlsniveauer vist på baggrund af ortofoto DDO®2016, ©COWI i skala 1:6.000. Kortet viser dels tiltagene i den supplerende fredning og de tiltag, som agtes etableret indenfor fredningen fra 1993 og i medfør af denne.

Fredningskort

Supplerende fredning i St. Åmose

Del af
Stenmagle By, Stenmagle

Sorø Kommune

Signaturforklaring

- Fredningsgrænse
- Ejerlavsgænse
- Eksisterende sti
- Kommunegrænse
- Skovbyggelinje
- Åbeskyttelseslinjer
- Beskyttet vandløb
- Vandløb
- Højdekurver
- Beskyttet natur §3 - Eng
- Sø
- Eksisterende fredning
- PE membram
- Drængrøft_tilkastes
- Ny skelgrøft
- Overløb, rør, brønd

Fredningskort til
MILJØ- og FØDEVAREKLAGENÆVNETS
Fredningsafgørelse af
MARTS 2023
19/00491